

УДК 657:65.011
ББК 65.052
Р 64

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (протокол №12 від 12 грудня 2011 року).

Рецензенти: **О.М. Тищенко**, д-р екон. наук, проф., заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку Національної академії наук України,
О.А. Мельниченко, д-р держ.упр., доц., проф. кафедри економічної політики Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Розвиток обліку та аудиту як основи інформаційно-аналітичної системи підприємства : кол. монографія / За ред. С.А.Меховича, В.О.Матросової, Н.Ю.Єршової. – Харків : НТУ «ХПІ», 2011. – 440 с. : іл.

ISBN 978-966-2579-95-6

Монографія досліджує актуальні науково-методичні та практичні питання обліку та запровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності, змін та перспектив розвитку системи оподаткування в Україні, науково-методичні аспекти аудиторської діяльності, удосконалення теоретико-методологічного підґрунтя фінансово-економічного аналізу та інші сучасні методичні підходи як основу для формування інформаційно-аналітичної системи підприємства.

Монографія базується на матеріалах II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток обліку та аудиту як основи інформаційно-аналітичної системи підприємства».

Призначена для наукових робітників, викладачів, аспірантів, а також для спеціалістів, які займаються дослідженням проблем розвитку обліку, аудиту та аналізу та працюють у даній галузі економіки.

Відповідальність за зміст та достовірність матеріалів несуть автори. Редакція залишає за собою право не публікувати матеріали, що не відповідають формату видання, а також істотно змінювати зміст текстів за узгодженням з автором. Думка авторів може не співпадати з думкою членів редколегії.

ISBN 978-966-2579-95-6

© НТУ «ХПІ», 2011

2.2 Методичні аспекти, особливості аудиту обліку деяких господарських операцій, етапи їхнього виконання і оцінки

У сучасних умовах здійснення фінансово-господарського контролю важливе місце займають прийоми фактичного й документального аудита. У системі таких методичних прийомів важливим є процес інвентаризації товарно-матеріальних цінностей і аудит фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій.

Однак існуючі недоліки в правовому, нормативному регулюванні економічних відносин сприяють процесу збільшення протиправних дій у кредитно-фінансових, банківській системах, у сфері зовнішньоекономічної діяльності, приватизації, що впливає на розвиток виробництва, інвестиційні процеси, стимулює інфляційні процеси, позбавляє держбюджет важливої частини доходів, утрудняє виконання програм соціальної допомоги населенню; загострює всі економічні проблеми. У цих умовах аудитор, як суб'єкт аудиторської діяльності – фігура неоднозначна – виступає в різних іпостасях: конкурент податковому інспекторові, і порадник підприємця, і суддя для головного бухгалтера або Правління акціонерного товариства. Причому, кожний з них чекає від аудитора висновку або ради у свою користь, за своїм інтересом, який обумовлений метою господарської діяльності, а інтереси в усіх – різні. У практичній діяльності західних аудиторів аудит – це процес збору фактів про вірогідність, своєчасність, точність у кількісному або якісному відбитті фактів господарської діяльності суб'єкта підприємництва; узагальненні цих фактів і їхнє подання у звітності. При цьому вірогідність, своєчасність, точність і правильність узагальнення інформації про господарські факти повинні відповідати встановленим критеріям.

Однак це із практики Західного аудита. А що про аудит говорить нам український законодавець? Згідно діючого українського законодавства аудит – «це перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів і іншої інформації про фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання з метою визначення вірогідності їхньої звітності, обліку, його

повноти й відповідності чинному законодавству і установленим нормативам». Таким чином, в Україні основне завдання аудитора – визначити вірогідність звітності, вірогідність обліку і його повноту, відповідність обліку чинним законам і нормативам, оскільки, аудитор перевіряє дані бухгалтерської й фінансової звітності, дані обліку. Яким же чином можна встановити вірогідність, повноту й відповідність облікових даних? Якщо представити, що перевіряються первинні документи обліку – носії інформації – аудитор дивиться зверху вниз, і його погляд повинен проникнути до самої суті господарського факту (рис. 5-2) [1].

Рис. 2.2.2. Схема перевірки дані звітності бухгалтерського обліку.

Таким чином, аудитор у процесі вивчення облікових даних іде від загального – до частки, від суми – до її додатків, тобто в порядку, зворотному напрямку перетворення облікових даних в облікову (звітну) інформацію, що має п'ять рівнів перевірки. На першому рівні аудитор здійснює, так звану, камеральну перевірку, тобто арифметично й логічно звіряє дані (показники)

звітності (звітних форм) як між собою (між різними формами звітності), так і усередині самої форми звітності (між її окремими рядками) [1].

На другому рівні аудитор по суті тестує синтетичний облік за обраною суб'єктом підприємництва формі бухобліку. На цьому етапі звіряють сальдо й обороти на рахунках бухобліку в облікових регістрах, вірогідність їхнього переносу з одних регістрів в інші по кореспондуючих рахунках, правильність використання рахунків бухобліку, правильність бухгалтерського запису кореспондуючих рахунків (дебет – кредит) по рахунках (тобто рознесення операцій по рахунках) і т.ін.

На рис. 2.2.2, позначені:

- напрямок перевірки;
- напрямок облікової інформації.

Маючи подання про синтетичний облік, аудитор може потім перейти до третього рівня перевірки – вивченню регістрів аналітичного обліку й даних первинних облікових документів. Використовуючи метод аналізу від загального (синтетичний облік) до частки (первинний обліковий документ) на основі перевірки даних аналітичного обліку, аудитор, у випадку не виявлення істотних помилок, може зробити попередній висновок про надійність системи обліку суб'єкта підприємництва; обліковій політиці на підприємство й наявності системи внутрішнього контролю.

Четвертий рівень перевірки припускає вивчення стану обліку господарських операцій, або – конкретних комерційних фінансових справ і т.п. Завдання аудитора на цьому рівні перевірки – переконатися в тім, що угода:

- законна (тобто не заборонена законом, а якщо вона ліцензована, то суб'єкт підприємництва має відповідну ліцензію);
- відповідає по своїх правових і економічних характеристиках положенням Уставу суб'єкта підприємництва;
- реальна, тобто була фактично здійснена в конкретному місці й у конкретний час за участю в процесі її здійснення реальних юридичних або фізичних осіб.

І на останньому, п'ятому рівні перевірки, аудитор вивчає конкретний господарський факт. Він (факт), до речі, може бути й угодою, що більше не повторюється, або ж бути може частиною однієї великої угоди, що переростає в господарську операцію.

Тому що у вітчизняному обліку господарський факт може відбиватися тільки документально, то перевірка фактів взаємозалежна винятково з вивченням даних первинних облікових документів.

Все викладене вище дозволяє зробити висновок, що одна з найважливіших функцій аудита полягає в тім, щоб вчасно виявити негативні явища в господарсько-фінансовій діяльності організації, що перевіряється, і сприяти їхньому корегуванню до того, як ці проблеми переростуть у кризу (до дати складання аудиторського висновку) [4]. Тому в аудиторській практиці виникає необхідність використання різних форм здійснення аудиту господарських операцій – як у часі, так і в просторі – з метою своєчасної розробки стратегії керування фінансами, способів ефективного використання ресурсів; а також своєчасного попередження можливих помилок і їхнього виправлення. Форма здійснення аудиту характеризує методологічні аспекти й означає техніку його проведення. У зв'язку із цим виникає необхідність класифікації методів проведення аудиту залежно від конкретних умов його виконання. Залежно від головної ознаки, що лежить в основі того або іншого методологічного підходу, можна виділити різні методи, прийоми проведення аудиту (рис. 2.2.3). До таких ознак ставляться: рівень відповідальності (обов'язковості) його проведення, період часу його проведення, джерела контрольованих інформаційних даних.

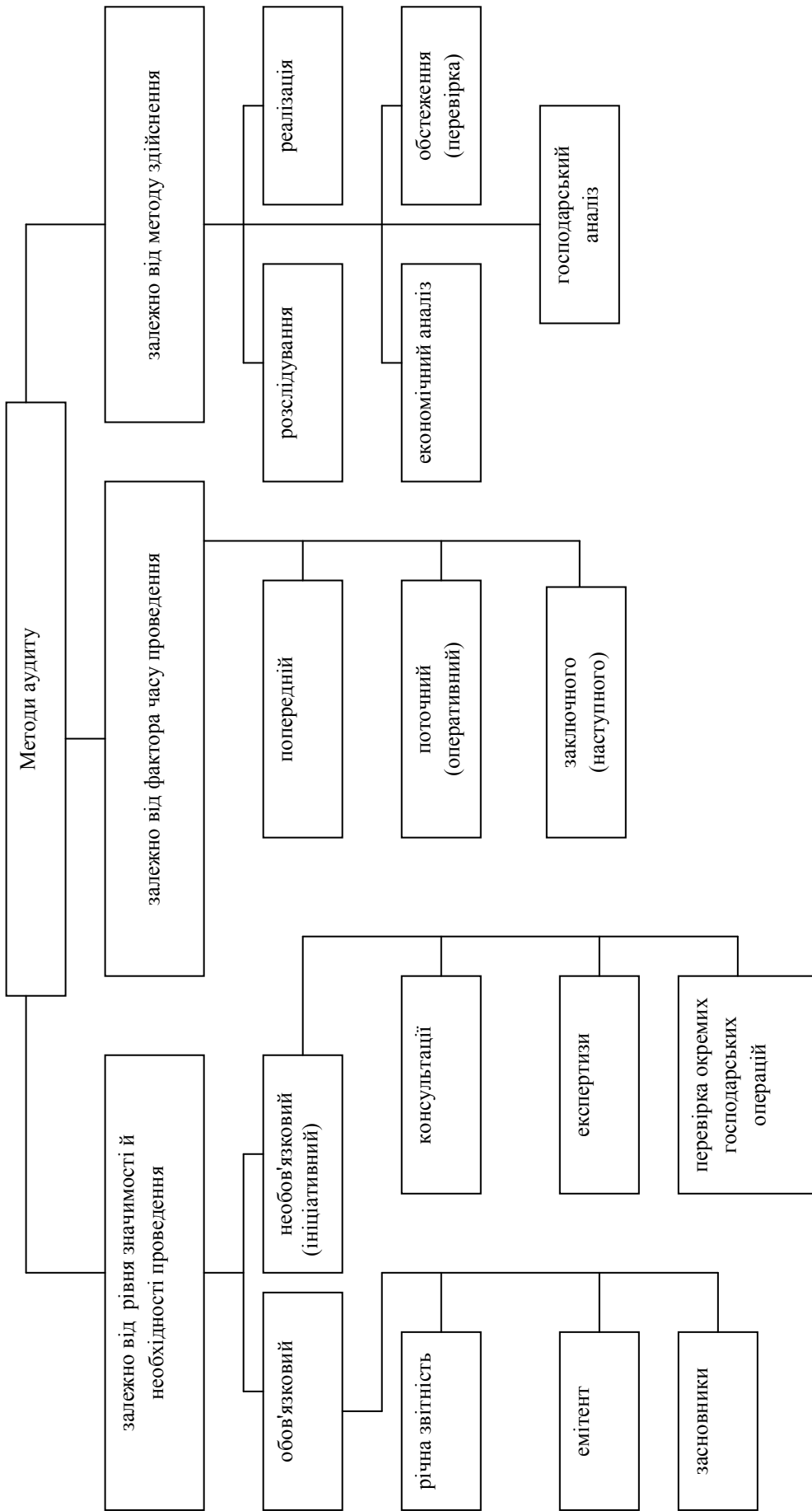

Рис. 2.2.3. Класифікація методів аудиту обліку господарських операцій

За ознаками рівня значимості й необхідності проведення можна виділити аудит: обов'язковий і необов'язковий.

До необов'язкового аудита варто віднести аудиторські консультації, експертизи, перевірки окремих господарських фактів або операцій. Найчастіше, це особиста ініціатива, рішення колективного органа керування Замовника, рішення судового органа (або прокуратури).

Відповідно до діючого законодавства, бухгалтерська й фінансова звітність є публічною (тобто публікується у відкритій пресі, здається в органи державного керування, фіскальні органи, органи нагляду й позабюджетні державні фонди) для всіх суб'єктів господарювання всіх форм власності. Вона – об'єкт аудиторської перевірки.

Отже, першим об'єктом обов'язкового аудиту є така річна звітність підприємств, організацій. Другим – емітент (тобто особа, що організує випуск і розміщення своїх цінних паперів). При оголошенні про емісії аудитор повинен підтвердити стан балансу емітента й дати висновок про фінансовий стан останнього. Третім – засновники (тільки юридичні особи). Вони перевіряються аудитором на предмет їхньої платоспроможності й реальної можливості внести в статутний фонд свій фінансовий внесок. Четвертим – річна звітність при банкрутстві за рішенням судових органів, поза залежністю від причин порушення справи. П'ятим – ліквідаційний баланс – підтверджується аудитором при ліквідації об'єкта підприємництва. Шостий – при складанні договору про заставу; сьомий – якщо страхувальник майна бажає перевірити фінансовий стан страхувальника [7].

Залежно від періоду часу проведення аудита можна виділити дослідницьку стадію, а також поточний (операційний) і заключний (наступний) аудит.

Дослідницька стадія аудита здійснюється до початку робіт, здійснення господарських операцій, що піддаються перевірці; він спрямований на попередження незаконності, недоцільності виконання робіт, проведення господарських операцій в організації. В організаціях попередній аудит

використається в ключових областях господарської діяльності: стосовно трудових, матеріальних і фінансових ресурсів. Форма попереднього аудита відіграє важливу роль у підвищенні рівня знань менеджменту, його професіоналізму, відповідальності за дотриманням законності, доцільності й ефективності використання господарських фінансових ресурсів.

Необхідно враховувати, що фінанси – невід’ємна сполучна ланка між створенням і використанням національного доходу. Фінанси, впливаючи на виробництво, розподіл і споживання, носять об’єктивний характер. Вони відображують певну сферу виробничих відносин і ставляться до базисної категорії, оскільки сучасна економіка не може існувати без державних фінансів. На етапах історичного розвитку деякі потреби суспільства можуть фінансуватися тільки державою: атомна промисловість, космічні дослідження, ряд нових пріоритетних галузей економіки, а також підприємства, які необхідні всьому населенню країни (пошта, телеграф і деякі інші) (мал. 3). Крім того, фінанси відбивають рівень розвитку продуктивних сил в окремих країнах і можливості їхнього впливу на макроекономічні процеси в господарському житті.

На рівні мікроекономіки (на підприємствах, організаціях) утворюються первинні фінанси, які на рівні макроекономіки служать базою вторинних фінансів держави. Вони утворюються в результаті наступного розподілу (або перерозподілу) доходів, головним чином, у вигляді податків. Податки – обов’язкові платежі підприємств населення, які держава стягує з урахуванням величини первинних доходів. У зв’язку із цим аудиторіві необхідно знати взаємозв’язок фінансів з такими економічними категоріями як ціна, заробітна плата, кредит, а також, у якій послідовності ці категорії вступають у розподільчий процес, а також багато чого іншого.

Попередній аудит проводиться внутрішніми аудиторами й фахівцями організації. В останні роки попередній аудит проводиться також зовнішніми незалежними аудиторами й аудиторськими фірмами шляхом проведення консультаційної роботи в даній організації, експертизи різних схем, проектів

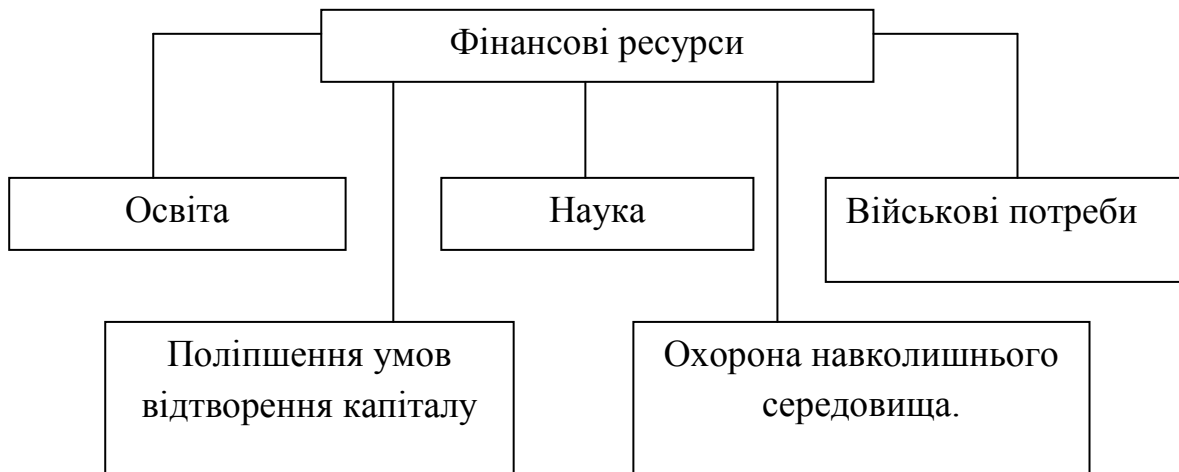

Рис. 2.2.4. Державні й суспільні потреби, що задовольняються фінансами

Особливо широко попередній аудит повинен застосовуватися для перевірки якості матеріальних ресурсів до їхнього виробничого використання, а також планованих інвестицій; фінансових вкладень і фінансових операцій. Така форма аудиту необхідна також для розробки проектів і експертизи вже готових договорів різного характеру для висновку з юридичними й фізичними особами; для розробки схем і проектів організації бухгалтерського обліку; оптимізації облікової політики, виробництва продукції (робіт, послуг), маркетингу, оподатковуваних баз, бюджету й інших планів організації. В аудиторській практиці попередній аудит може бути використаний також для оцінки істотності (матеріальності) в аудиті. Шляхом попереднього обстеження й контролю окремих систем господарського механізму організації аудиторі оцінюють їхню ефективність і встановлюють рівень аудиторського ризику.

Поточний (оперативний) аудиторський контроль проводиться безпосередньо в процесі здійснення робіт, або в процесі здійснення господарських операцій; він спрямований на оперативне усунення недоліків, поширення науково обґрунтованого позитивного досвіду. Переваги даної форми проведення аудиту полягають у можливості своєчасного виявлення й усунення допущених помилок у бухгалтерських проводках; за умови

порушення положень законодавчих і нормативних актів, пов'язаних з нарахуванням податків; обов'язкових платежів у бюджет, у позабюджетні фонди і т.д. Поточна аудиторська перевірка дозволяє: усунути «спадкоємні» (типіві для даної організації) помилки; сприяє недопущенню таких або аналогічних помилок надалі ; дозволяє звести до мінімуму «спадкоємний» і контрольний ризику при наступному аудиті фінансової звітності організацій [2].

Поточні перевірки проводять як внутрішні аудитори, так і зовнішні незалежні аудитори й аудиторські фірми за допомогою: спостереження, обстеження об'єктів контролю, консультування фахівців і керівників організацій; шляхом абонентного обслуговування по виникаючих правових, управлінських, податкових, аналітичних і інших проблемах. Крім того, аудит може проводитися аудиторами, аудиторською фірмою на підприємстві за домовленістю поетапно, наприклад, щомісячно, поквартально й т.д., тобто не очікуючи закінчення планового періоду – кінця року, коли господарські операції вже завершені й на деяких з них вплинути фактично вже неможливо. Поточний аудиторський контроль може бути використаний як при ініціативному, так і при обов'язковому аудиті з метою підтвердження вірогідності даних фінансової звітності організації наприкінці року.

Заключний (наступний) аудит здійснюється після виконання робіт і відповідного обліку господарських операцій. Заключний аудит здійснюється за фактом часу занадто пізно, щоб орієнтуватися на проблеми в момент їхнього виникнення. Проте, в аудиторській практиці він виконує важливі функції. Одна з них полягає в тому, що заключний аудит дає менеджменту організації інформацію про недоліки й помилки, рекомендації з їхнього усунення й недопущення в майбутньому. Порівнюючи фактично отримані й розрахункові результати роботи, менеджмент має можливість оцінити, наскільки реалістично й обґрунтовано були проведені всі види робіт, господарські операції, складені плани й т.д. Так, наприклад, у процесі аудиту господарської операції з розрахунку з підзвітними особами, аудитор повинен звернути особливу увагу

як на загальні положення, так і особливості методики його виконання.

До підзвітних сум фінансових засобів ставляться грошові аванси, які видані працівникам підприємства з каси на дрібні адміністративно-господарські й операційні витрати, які не можуть бути зроблені безготівковими розрахунками, а також на витрати по відрядженнях. Розрахунки з підзвітними особами мають місце, практично, на кожному підприємстві й досить різноманітне: придбання запасних частин, матеріалів, палива за готівку, канцелярських товарів; оплата дрібного ремонту оргтехніки, транспортних засобів; витрати на відрядження по території держави й за кордоном; представницькі витрати [5].

Всі ці господарські операції взаємозалежні з видачею коштів із каси підприємства або безпосередньо з банку під звіт. Розрахунки з підзвітними особами носять масовий характер, тому цей етап аудиторської перевірки є досить трудомістким.

Склад первинних документів по розрахунках коштів, з одного боку, досить вузький – це авансові звіти, заяви на видачу грошей з каси. З іншого боку, – склад документів, що супроводжують розрахунки з підзвітними особами, надзвичайно широкий і різноманітний, тому що розрахунки з підзвітними особами зв'язані з багатьма іншими розділами обліку. Наприклад, з операціями по касі, розрахунками з постачальниками й підрядниками; операціями по русі матеріальних цінностей і т.д. Отже, при перевірці необхідно зіставити авансові звіти з документами по інших розділах обліку.

Основними документами, які необхідно піддати вивченню при перевірці розрахунків з підзвітними особами, є: авансові звіти; журнал реєстрації авансових звітів; накази про напрямок співробітників у відрядження; список осіб, яким дозволене одержання готівки з каси; кошторису представницьких витрат; накази про твердження кошторисів представницьких витрат.

Численні й різноманітні операції за розрахунками з підзвітними особами знаходять своє відбиття в наступних регістрах синтетичного обліку й звітності: «Балансі» підприємства (ф. № 1) (стор. балансу 236 – інша дебіторська

заборгованість, платежі по який очікуються протягом 12 місяців, і стор. 628 – інші позики, що підлягають погашенню протягом 12 місяців після звітної дати); «Звіті про рух грошових коштів» (ф. № 3); «Головній книзі»; журналі-ордері, що поєднує в собі аналітичний і синтетичний облік розрахунків з підзвітними особами (для журнально-ордерної форми обліку), інші реєстри аналітичного й синтетичного обліку розрахунків з підзвітними особами залежно від прийнятої на підприємстві форми обліку.

До основних порушень при перевірці операцій по розрахунках з підзвітними особами ставляться: різного виду зловживання, розкрадання, помилки, невідповідності встановленому порядку в області розрахунків з підзвітними особами, які можуть бути класифіковані в такий спосіб:

- порушення встановленого порядку видачі підзвітних сум: видача коштів особам, не зазначеним у списку осіб, яким відповідно до наказу керівника підприємства можуть бути видані гроші на господарсько-операційні витрати; видача грошових сум з каси під звіт особам, що не є працівниками підприємства; видача грошей під звіт особам, що не відзвітувалися по раніше отриманих авансах; невідповідність фактичної витрати підзвітних сум цілям, на які вони були видані; списання підзвітних сум за рахунок чистого прибутку підприємства;

- можливі порушення при оформленні відрядних витрат: відсутність наказів (розпоряджень) про напрямок працівників у відрядження; відсутність посвідчень про відрядження з оцінками в місці перебування у відрядженні; недотримання встановлених норм відрядних витрат; відсутність наказів (розпоряджень) про оплату добових понад установлені норми; відсутність аналітичного обліку відрядних витрат у межах норм і понад норми;

- порушення порядку оподаткування при оформленні відрядних витрат: порушення порядку утримання прибуткового податку із сум перевищення відрядних витрат понад установлені норми; некоректне виділення суми податку на додану вартість у загальній сумі відрядних витрат;

- порушення при придбанні матеріальних цінностей, оплаті робіт, з

підзвітними особами: виділення сум податку на додану вартість розрахунковим шляхом від вартості матеріальних цінностей, придбаних за готівку в роздрібній торговельній мережі; списання на витрати сум податку на додану вартість від вартості матеріальних цінностей, придбаних через підзвітних осіб у виготовлювачів, в оптовій торгівлі;

- порушення порядку обліку представницьких витрат: невідповідність фактичної суми представницьких витрат затверженому кошторису; відсутність аналітичного обліку представницьких витрат у межах норм і понад норми;

- порушення порядку ведення синтетичного обліку розрахунків з підзвітними особами: некоректне складання бухгалтерських проводок за операціями розрахунків з підзвітними особами; неправильне виведення залишків фінансових засобів на кінець звітної періоду; невідповідність записів в авансових звітах і журналі-ордері № 7 «Розрахунки з Підзвітними особами» або інших регістрах.

Для одержання якісних результатів розглянутих вище господарських операцій бухгалтерського обліку аудитор повинен мати: програми перевірки розрахунків з підзвітними особами, а також використати необхідні методи збору аудиторських доказів, які застосовуються у процесі проведення перевірки.

Ознаками відсутності або недостатності інформації для внутрішнього аудиту при веденні розрахунків з підзвітними особами для аудитора є: відсутність на підприємстві затверженого наказом керівника підприємства списку осіб, яким дозволено одержувати в касі готівку під звіт; недотримання наказу про обмеження числа осіб, що одержують готівку в касі під звіт; відсутність на підприємстві системи подачі письмових заяв на видачу готівки з каси з обґрунтуванням необхідності придбання певних матеріальних цінностей або оплати робіт, послуг; недотримання установлених строків звіту про отримані суми; заборгованість підзвітних осіб, що не погашена у встановлений термін; списання простроченої заборгованості підзвітних осіб після закінчення

строків позовної давності на фінансові результати діяльності підприємства або за рахунок використання чистого прибутку; відсутність затверджених керівником підприємства кошторисів представницьких витрат; відсутність виправдувальних документів або наявність документів незадовільної якості, прикладених до авансових звітів; відсутність візи керівника підприємства або іншої уповноваженої особи.

Зовсім іншу специфіку має аудит господарської операції по обліку товарно-матеріальних цінностей. Оскільки значення аудиторської перевірки операцій з товарно-матеріальними цінностями організації велике, то крім записів бухгалтерського обліку джерелом інформації про товарно-матеріальні цінності служить первинна документація: прибуткові ордери, вимоги. Первинні документи по надходженню й витраті виробничих запасів відіграють важливу роль в організації матеріального обліку, тому що є його основою. Безпосередньо по первинних документах здійснюють попередній, поточний і послідовний контроль за рухом, схоронністю й подальшим використанням матеріальних ресурсів. Первинні документи по русі матеріалів повинні ретельно оформлюватися, обов'язково містити підпис осіб, що здійснювали операції і коди відповідних об'єктів обліку. Контроль за дотриманням правил оформлення документів, що відбивають процес руху матеріальних ресурсів покладений на головного бухгалтера й керівників відповідних підрозділів підприємства.

У зв'язку із цим аудитор, приступаючи до перевірки повинен вивчити всі нормативні документи, що стосуються порядку прийому, обліку, зберігання й відпуски матеріальних цінностей; зокрема , положення по обліку матеріалів, тари, малоцінних і швидкозношуваних предметах, про порядок видачі доручень, матеріально-товарних цінностей і інших.

Основною метою аудиторської перевірки в цьому випадку є одержання достовірної інформації: про наявність, рух і оцінку наявних матеріальних цінностей; про забезпечення схоронності цінностей і дотриманні встановлених нормативів їхнього виробничого споживання; про розподіл вартості витрачених

на виробництво матеріальних цінностей по об'єктах калькулювання.

Методика виконання аудиту господарських операцій по обліку товарно-матеріальних цінностей містить ряд етапів (рис. 2.2.5).

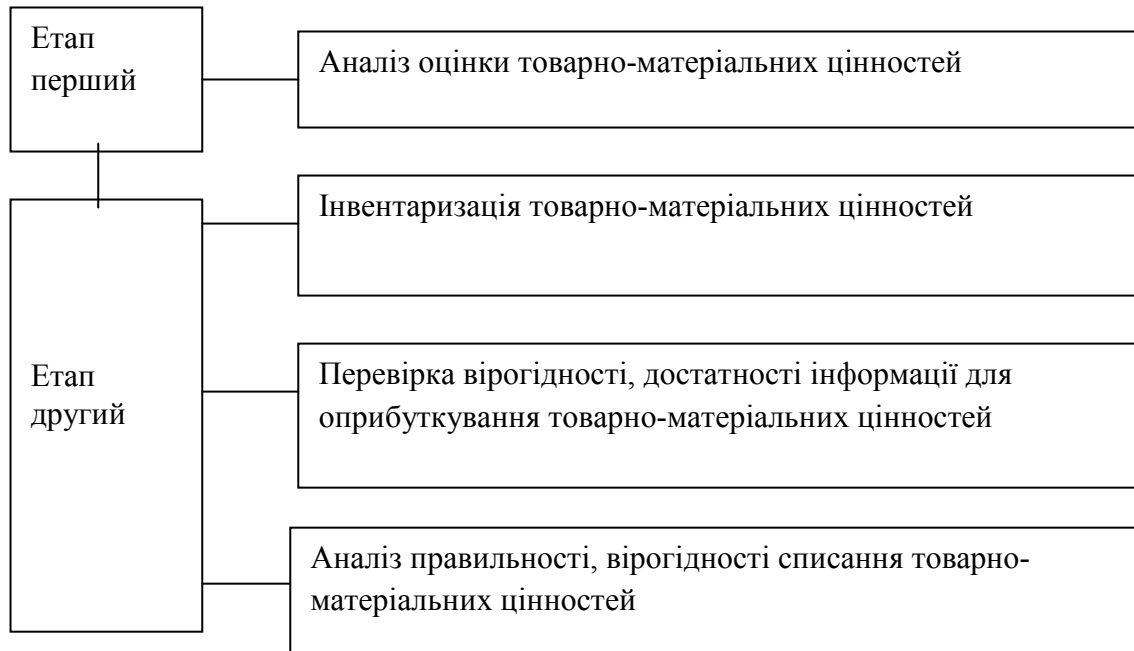

Рис. 2.2.5. Етапи аудиту господарських операцій по обліку товарно-матеріальних цінностей

Етап перший: методи обліку товарно-матеріальних цінностей. Перевірку операцій з матеріальними цінностями рекомендується починати з аналізу їхньої вартісної оцінки, тому що у фактичну собівартість матеріалів крім витрат за цінами їхнього придбання включаються також: транспортно-заготівельні витрати постачальницьким організаціям, комісійні винагороди; мита; оплата послуг стороннім організаціям по транспортуванню, доставці й зберіганню цінностей. У той же час аудитор повинен перевірити, чи не включалися у вартість матеріалів витрати на утримання складів, відділів постачання і збуту підприємства, або витрати на відрядження працівників для оформлення й узгодження договорів на поставку матеріалів, які повинні включатися до складу загальногосподарських витрат.

Етап другий включає три основних питання: інвентаризація товарно-матеріальних цінностей; перевірка повноти їхнього оприбуткування; аналіз

правильності списання. Перевірка наявності, руху запасів розглядається звичайно як основна частина аудита на тих підприємствах, де їхній обсяг значний. Навмисне або ненавмисне перекручування кількісної або грошової оцінки по запасах ресурсів знайде відбиття в обліку фінансових результатів підприємства (оскільки вплине на розрахунок собівартості реалізованої продукції), і в «Балансі» підприємства.

Відсутність об'єктивної інформації про стан обліку і грошовій оцінці товарно-матеріальних цінностей спотворює показники фінансового стану підприємства. У зв'язку із цим зовнішні користувачі фінансової звітності (кредитори, банки, інвестори) не зможуть об'єктивно судити про рентабельність і платоспроможність підприємства.

У процесі перевірки стану обліку товарно-матеріальних цінностей, як правило, необхідно особиста присутність аудитора при інвентаризації, якщо запаси товарно-матеріальних цінностей значні, необхідне спостереження аудитора за процесом виконання процедур інвентаризації й ідентифікації з метою визначення ступеня відповідності їхнім інструкціям, розробленим адміністрацією, або затвердженим нормативним, законодавчим документам.

До проведення інвентаризації аудиторів варто запросити документи про результати інвентаризації за минулі періоди; проаналізувати зміни в кількості й структурі запасів товарно-матеріальних цінностей, обговорити з адміністрацією питання організації й проведення контрольної-інвентаризаційної роботи; ознайомитися з номенклатурою й обсягами товарно-матеріальних цінностей, а також одержати інформацію про всі місця їхнього зберігання; виявити дорогі об'єкти й методи їхнього обліку; проаналізувати систему внутрішнього контролю, зберігання й документування руху товарно-господарських цінностей; домовитися про участь у їхній інвентаризації компетентних фахівців і проінструктувати їх.

Строки й періодичність проведення інвентаризацій передбачені Законом про бухгалтерський облік і звітність. При зміні форми власності підприємства, а також при зміні працівників, що несуть відповідальність за схоронність

товарно-матеріальних цінностей, потрібно обов'язкове щорічне проведення інвентаризації наприкінці року, але не раніше 1 жовтня звітного року.

Аудиторів варто переконатися в тім, що процес проведення аудиту інвентаризації починають із одержання останнього товарного звіту з усіма документами, з відповідними підписами матеріально-відповідальної особи підтверджувальними про те, що всі товарно-матеріальні цінності й всі документи, як по їхньому приході, так і по їхній витраті ними пред'явлені.

При проведенні аудиту процесу інвентаризації аудитор не повинен входити до складу інвентаризаційної комісії, але спостерігаючи за її роботою, він повинен стежити за правильністю виконання процедур.

Особлива увага при проведенні аудиту інвентаризації варто ідентифікувати марки, найменування товарно-матеріальних цінностей. Оскільки при ідентифікації номерів і марок, зазначених у паспортних даних і даних прибуткових документів може бути виявлена їхня заміна.

У процесі аудиту запасів товарно-матеріальних цінностей і незавершеного виробництва необхідно перевірити правильність віднесення операцій їхнього обліку до даного звітного року. Для цього аудитор повинен звернути особливу увагу на ряд моментів.

По реалізованим або відвантаженим у звітному році товарно-матеріальних цінностям треба зіставити враховані наприкінці року в журналах-ордерах відвантаження з накладними й виставленими рахунками. Аудиторів необхідно знати метод обліку реалізації продукції, застосований на підприємстві.

Якщо за результатами проведеної інвентаризації виявлені розбіжності фактичної й облікової кількості товарно-матеріальних цінностей, то необхідно з'ясувати: наскільки часто зустрічаються такі розбіжності і яка їхня сумарна величина; вплив цих розбіжностей на план вибіркової аудиторської перевірки. Якщо загальна сума розбіжностей в обліку товарно-матеріальних цінностей перевищує припустиму помилку, то аудитор повинен ухвалити рішення щодо того, як варто оцінити сальдо звітів по обліку товарно-матеріальних цінностей,

де виникли проблеми і визначити нові напрямки дій, щоб уникнути такі проблеми у майбутньому.

Заключний (наступний) аудит забезпечує також об'єктивну оцінку діяльності організації й проводиться аудиторами, аудиторською фірмою з метою підтвердження вірогідності даних періодичної й річної бухгалтерської (фінансової) звітності організації. Дана форма аудиту для окремих організацій обов'язкова (відповідно до законодавства), тобто ці організації піддаються обов'язковій аудиторській перевірці один раз у році. Вона може бути проведена також з доручення органів дізнання, наслідку при наявності санкції прокурора, суду й арбітражного суду відповідно до процесуального законодавства України.

Заключний (наступний) аудит може бути проведений у необов'язковому порядку (ініціативний аудит) по розсуду самих організацій з метою усунення помилок і порушень у бухгалтерському обліку, оподатковуванні й по інших проблемах (проведення аналізу фінансового стану й платоспроможності, прогнозування розвитку основних видів діяльності організації й т.д.).

Відмітною властивістю заключного (наступного) аудиту є повнота охоплення ним об'єктів, що перевіряють можливість їх більш глибокого вивчення. Це дозволяє розкрити не тільки недоліки в роботі організації, але й невикористані резерви підвищення ефективності всіх видів її діяльності, намітити й вжити заходи до ліквідації допущених в організації порушень і помилок.

Найбільш висока ефективність аудиту (у рамках поставленої договором мети перевірки) досягається шляхом використання розумного й чіткого сполучення всіх його форм: за часом його проведення, рівню, виду, способам виконання.

По способах здійснення аудиту розрізняють: наслідок (розслідування), господарську суперечку, перевірку (обстеження), економічний аналіз і ревізію.

Розслідування (наслідок) являє собою такий спосіб аудиту, при якому виявляються ступінь винності фізичних осіб і розмір заподіяного ними збитку.

Специфіка цього способу в умовах аудиторської перевірки полягає в тому, що він може здійснюватися аудиторами й аудиторськими фірмами з доручення судово-слідчих органів відповідно до процесуального законодавства України.

Господарська суперечка – це спосіб виявлення, дотримання законності й забезпечення законних прав в умовах господарських взаємин організацій, підприємств. Він може виникнути між окремими організаціями по розрахунках за реалізовані (куплені) товарно-матеріальні цінності, виконані роботи, зроблені послуги, а також між організаціями й органами Державної податкової інспекції.

Обстеження застосовується в практиці аудиту при підготовці обговорення або рішення тих або інших питань господарської діяльності шляхом вивчення стану безпосередньо в робочих умовах. Результати такого обстеження можуть оформлюватися у вигляді відповідних рекомендацій організації.

Економічний аналіз являє собою один з найважливіших способів контролю, що полягає у виявленні впливу різних факторів на результати господарсько-фінансової діяльності організації. У результаті проведення економічного аналізу виявляють резерви підвищення ефективності виробництва, визначають фінансовий стан, платоспроможність, ліквідність майна, перспективу розвитку організації або різних видів її діяльності. Результати економічного аналізу оформляються таблицями, графіками, формулами, текстовими описами, рекомендаціями, розробками.

В умовах одиничних об'єктів аудитори можуть використати метод як суцільних, так і вибірових аудиторських перевірок. Суцільні – припускають проведення суцільної перевірки всіх об'єктів. Наприклад, суцільній перевірці в процесі аудиту, найчастіше, піддаються операції по обліку коштів, розрахункові й кредитні операції. Вибіркові ж ревізії обмежуються вивченням окремих об'єктів контролю. Наприклад, вибірова перевірка схоронності товарно-матеріальних цінностей, правильності обліку нарахування амортизації по основних засобах і т.д.

За складом фахівців, що здійснюють аудит обліку господарських операцій, виділяють комплексні й не комплексні ревізії. Комплексні ревізії проводяться фахівцями різних професій. При цьому перевіряються всі об'єкти організації комплексно. Для проведення такої перевірки аудиторська фірма може додатково залучати по трудових угодах висококваліфікованих фахівців різних професій з метою якісної перевірки відповідних об'єктів контролю. Не комплексні ревізії здійснюються аудиторами облікового, правового й фінансового профілів і передбачають перевірку фінансової діяльності й дотримання чинного законодавства з метою підтвердження вірогідності фінансової звітності [3].

За характером проведення аудиторської перевірки можна розділити на наскрізні й комбіновані. Наскрізні аудиторські перевірки припускають перевірку всіх елементів організаційної структури керування на всіх етапах їхньої зміни.

Комбіновані аудиторські перевірки полягають у використанні в процесі аудиту обліку операцій господарської діяльності організації декількох можливих способів ревізії. Причому використання того або іншого виду перевірки залежить від багатьох факторів: галузевої особливості діяльності організації, її масштабу, наявності структурних підрозділів, рівня спеціалізації, кваліфікації фахівців організації, рівня ефективності роботи внутрішнього аудиту організації, цілей аудиторської перевірки й ін. [6].

Все викладене вище дозволяє зробити висновок про необхідність розробки програми аудиторської перевірки та її планування. Така необхідність визначається специфікою роботи підприємства.

Програма аудиторської перевірки представляється керівництву підприємства, що перевіряється, для ознайомлення й узгодження змісту об'єктів і етапів перевірки. На прохання керівництва підприємства в таку програму можуть бути внесені зміни й доповнення.

Необхідно враховувати, що, незважаючи на саме сумлінне складання програми аудиторської перевірки, ряд факторів, що впливають на її

трудомісткість і тривалість, не може бути передбачений і заздалегідь врахований. У зв'язку із цим у процесі перевірки доводиться вносити корективи, як у зміст, так і у тривалість тих або інших робіт. Для програми перевірки, підбору фахівців у групу, а в остаточному підсумку, для формування обґрунтованого висновку про вірогідність звітності необхідна загальна інформація про специфіку підприємства. Для цього необхідно з'ясувати: галузеві особливості підприємства; його організаційну побудову; виробничі взаємозв'язки (постачальники, підрядники); фінансові взаємозв'язки (фінансові вкладення в статутні фонди інших підприємств); юридичні зобов'язання (судові розгляди, акти податкової інспекції, позабюджетних фондів).

Основними джерелами інформації про підприємство є: думка вищого керівництва з питань, що цікавлять, працівників керування середньої ланки, виконавців, працівників підприємства, не пов'язаних з веденням обліку. Відвідування й огляд основних виробничих учасників, цехів, складів. Це дозволяє переконатися в наявності й схоронності активів підприємства; мати уявлення про процес виробництва. Крім того можна використати зовнішні й внутрішні звіти й публікації.

До зовнішніх звітів відносяться ділова печатка; аналітичні звіти по галузі; порівняння з основними конкурентами й середньогалузевими показниками; державне й податкове законодавство. Внутрішні звіти – це фінансова звітність, протоколи засідань Ради директорів, правління, дирекції, акціонерів; звіти керуючих – кошторису, прогнози, проекти; звіти внутрішніх аудиторів, консультантів, юристів; облікова політика, акти податкової інспекції. Аудитор повинен виявити зовнішні й внутрішні фактори, що впливають на підприємницьку діяльність. До зовнішньої інформації також відносяться макроекономічні й галузеві фактори. До макроекономічних факторів можна віднести: темпи зниження або росту основної діяльності; зниження або збільшення мит, якщо підприємство займається зовнішньоекономічною діяльністю; зміни в оподаткуванні; залежність від іноземних ринків збуту; коливання курсів валют. Галузеві фактори – насиченість ринку аналогічною

продукцією того підприємства, що перевіряють; сезонність діяльності; цінова конкуренція; рівень зарплати по галузі; нестача або надлишок працівників певної професії.

До внутрішніх факторів ставляться: фінанси – характеристика потоків коштів; політика інвестування засобів; рівень прибутку; основні банківські операції; гарантії по зобов'язаннях третіх осіб; персонал – кваліфікація, досвід і укомплектованість основного персоналу; політика набору й просування службовців; плинність кадрів; основна стратегія діяльності; плановане розширення ринку; господарські операції – фактори собівартості, залежність від постачальників, тривалість виробничого циклу.

Аудиторська перевірка, як правило, завжди обмежена певним строком, у середньому 2-4 тижні. За такий строк в одному великому й навіть на середнім підприємстві провести суцільну перевірку фінансово-господарської діяльності не завжди вдається. У зв'язку із цим, важливого значення набуває розробка стратегії перевірки з урахуванням індивідуальних особливостей кожного суб'єкта економічної діяльності. Стратегія перевірки передбачає: збір інформації для складання програми перевірки; вивчення зібраної інформації; попередню оцінку аудиторського ризику; визначення глибини, сутності й тривалості перевірок за рахунками обліку господарських операцій.

Стратегія перевірки оформляється у вигляді плану перевірки. План складається в писемній формі. Ціль складання плану: попередньо визначити обсяг і характер необхідних тестів; оцінити витрати часу й праці по їхньому проведенню; досягти взаєморозуміння з менеджментом підприємства по всіх основних питаннях до початку перевірки; мати доказу обґрунтованості виконання аудита і якості його проведення на підприємстві.

Необхідно враховувати, що етапу планування передують наступні самостійні етапи або підетапи: передпланова підготовка; одержання загальної інформації про підприємство; оцінка матеріальності, аудиторського ризику; всієї системи внутрішнього контролю й ризику її неефективності.

Список литературы: 1. Бутук А.И. Макроэкономика / А.И. Бутук. – М.: ДИС, 2004. – 514 с. 2. Гишиш Л.В. Финансы / Л.В. Гишиш. – Таганрог: МАУП, 2003. – 92 с. 3. Добрынин А.И., Тарасевич Л.С. Экономическая теория / А.И. Добрынин, Л.С. Тарасевич. – СПб: СПбГУЭФ, 2001. – 544 с. 4. Ефименко О.П. Долгосрочная концепция развития денежно-кредитной системы России // Деньги и кредит. – 2004. – № 1. – С. 3-23. 5. Исаева Е.Б. Денежно-кредитная политика в России: возможности и результаты // Деньги и кредит. – 2003. – № 9. – С. 19-27. 6. Меньшиков С.М. Новая экономика. Основы экономических знаний / С.М. Меньшиков. – М.: Международные отношения, 2002. – 400 с. 7. Бочаров В.В. Финансы. Завтра экзамен / В.В. Бочаров. – СПб.: Питер, 2007.